

Արքահամ Գասպարյան, Ներքաղաքական գործընթացների իրողությունները Մերձավոր Արևելքում (դասախոսության նյութերի ժողովածու), Երևան, «ՎՄՎ-ՊՐԻՆՏ», 2016, 192 էջ

Քաղաքական գիտությունների թեկնածու Արքահամ Գասպարյանի գրախոսվող ժողովածուն ամփոփում է Մերձավոր Արևելքի պետությունների ներքաղաքական գործընթացների և դրանց վրա արտատարածաշրջանային դերակատարների ազդեցության, մերձավորարևելյան տարածաշրջանային այլ իրողություններին առնչվող թեմատիկ դասախոսություններ: Հեղինակը դիտարկում է «Մերձավոր Արևելք» աշխարհագրական և աշխարհաքաղաքական եզրույթների առաջացումը՝ իրավացիորեն նշելով, որ աշխարհագրական դիրքով, ռազմականացվածության աստիճանով, տնտեսական ռեսուրսներով, անվտանգային ու ռազմավարական նշանակությամբ այն առանձնահատուկ տարածաշրջան է: Այստեղ առկա խնդիրների դիտարկումը առանձնացված է արտաքին քաղաքական և ներտարածաշրջանային երեք հիմնական մակարդակներով. մեզա կամ արտաքին, մեզո կամ տարածաշրջանային, միկրո կամ ներքին, որտեղ էական է վերոնշյալ հիմախնդիրների դիտարկման ժամանակագրական բաժանումը:

«Քաղաքական համակարգերի ժողովրդավարացման և ազատականացման հիմնախնդիրները հետաառըպատերազմյան Մերձավոր Արևելքում» գլխում Ա. Գասպարյանն առանձնացնում է XX դարի երկրորդ կեսից սկսված մերձավորարևելյան արաբական երկրների անկախության ձեռքբերումը, որը նշանավորվել է ամբողջատիրական քաղաքական համակարգերի ստեղծմամբ: Նա իրավացիորեն նշում է, որ Մերձավոր Արևելքում ժողովրդավարացմանը հատկապես խանգարել են կրոնական արժեքները, ավանդույթները, հասարակական ընկալումները, աշխարհիկության դրժումը, պետական կարգն ու օրենսդրությունը Շարիաթի հիմքերով ստեղծելու տեսլականը: Ըստ նրա՝ Մերձավոր Արևելքի արաբական երկրներում ոչ ժողովրդավարական սոցիոհամակարգերն ավելի շատ առկա են սոցիալական ինստիտուտներում՝ ընտանիք, դպրոց, զանգվածային լրատվամիջոցներ և այլն:

«Ռազմաքաղաքացիական հարաբերությունների (ՌՔՀ) մերձավորարևելյան մոդելավորում» գլխում Ա. Գասպարյանն ուսումնասիրում է քաղաքական և ներինստիտուցիոնալ հարաբերությունները, մասնավորապես՝ ռազմական ինստիտուտի ու քաղաքացիական իշխանությունների հա-

րաբերությունների դրվածքը, շարժառիթները, դինամիկան և այլն՝ ներկայացնելով ռազմաքաղաքացիական հարաբերությունների դասական տեսությունները: Նա անդրադառնում է մերձավորարևելյան քաղաքական գործընթացներին զինվորականների միջամտությանը, որը դիտարկում է իբրև սոցիալական ուժերի և կառույցների համընդհանուր քաղաքականացման արդյունք: Քաղաքական կառույցների անկարողությունը՝ համակերպվել աճող սոցիալական մոբիլիզացմանը, այս տարածաշրջանում հանգեցրել է անկարգության և քառսի՝ այդպիսով մեծացնելով ռազմական միջամտության հավանականությունը: Ռազմաքաղաքացիական հարաբերությունների հարթության վրա հեղինակը ներկայացնում է Թուրքիայի և Իսրայելի օրինակները, որոնք կարևոր են մերձավորարևելյան վերոհիշյալ իրողությունները ճիշտ ընկալելու համար:

Հաջորդ «Քաղաքական իսլամի առաջացումն ու զարգացումը Մերձավոր Արևելքում. գաղափարաքաղաքական ու անվտանգային հիմնահարցեր» գլխում Ա. Գասպարյանը, անդրադառնալով նոր ժամանակներում իսլամի զարգացմանը, քննարկում է վերջինիս քաղաքականացման պատճառները՝ դրանք դիտարկելով գաղափարական-քաղաքական, կազմակերպչական և միջազգային չափումներով: Ինչպես նա իրավամբ նշում է, քաղաքական իսլամը XX դարի չորրորդ քառորդում դուրս է եկել «գրասենյակային» պայքարի դաշտից և ակտիվորեն ներգրավվել «զինյալ պայքարում»:

«Արաբա-իսրայելական հակամարտություն. «Պաղեստինյան դատի» միջազգայնացման տարածաշրջանային իրողություններ» գլխում հեղինակը ներկայացնում է հակամարտության պատմակրոնական ու ռազմաքաղաքական գործոնները, անդրադառնում պաղեստինյան հիմնախնդրի ցավոտ կողմերից փախստականների իրողությանն ու արտաքին քաղաքական կարգավորումներին, ինչը, անտարակույս, դեռևս մնում է ներկայիս պաղեստինա-իսրայելական հարաբերությունների կնճռոտ խնդիրների շարքում:

«Սիրիա. ներքաղաքական հիմնախնդիրների ու աշխարհաքաղաքական մարտահրավերների միջակայքում» գլխում Ա. Գասպարյանը իրավացիորեն նշում է, որ Սիրիայի արտաքին քաղաքականության առանձնահատկությունները մշտապես պայմանավորված են եղել երկրի աշխարհաքաղաքական դիրքով, պատմամշակութային ներկայությամբ ու քաղաքական կշռով՝ անկախ քաղաքական վարչակարգից և իշխող վարչակազմից: Ըստ նրա՝ միջազգային և տարածաշրջանային նորահայտ իրողությունները ճշգրտումներ մտցրին մերձավորարևելյան գործընթացների օրակարգում: Այդ զարգացումները տարածաշրջանային էին, սակայն չէին կարող բացառել միջազգային դերակատարների մասնակցությունը: Նա իրավացիորեն փաստում է, որ ներգրավվելով քաղաքացիական պատերազմում՝ Սիրիան վերաբժնորել է տարածաշրջանի երկրների հետ հարաբերությունները, ինչը հատկապես նկատելի է Թուրքիայի պարագայում:

«Լիբանան. աշխարհաքաղաքական շահերի բախման մերձավորարևելյան ամենամեծ ճակատ» գլխում Ա. Գասպարյանը հավաստում է, որ մերձավորարևելյան գործընթացներում տարածաշրջանային ու համաշխարհային՝ քաղաքական, կրոնական, տնտեսական և գաղափարախոսական սուբյեկտների դերակատարումը, նրանց աշխարհաքաղաքական ու աշխարհատնտեսական շահերի հատման, լրացման և բախման քաղաքական հիմքերը, շարժառիթներն ու ռազմավարությունը հասկանալու համար անհրաժեշտ է ուսումնասիրել Լիբանան պետության օրինակը՝ հետազոտելով այդ երկրի քաղաքական պատմությունը, ժողովրդագրական պատկերն ու բաշխվածությունը, աշխարհագրական դիրքի, քաղաքացիական հասարակության ու կուսակցաշինության առանձնահատկությունները, համայնքային դրությունը, համայնքների գաղափարախոսական, կրոնական և սոցիոմշակութային կապերը տարածաշրջանի ու դրանից դուրս գործող ուժերի հետ, կուսակցական դերակատարների «տոհմական» ավանդույթները, քաղաքական մշակույթի առանձնահատկությունները, Մփյուռքի դերակատարումն ու արտաքին քաղաքական ուժերի հովանավորչությունը: Նա ուշադրության է արժանացնում նաև Լիբանանի ներքաղաքական հիմախնդիրների առաջացման պատճառների ու ընթացքի, ինչպես նաև արտաքին քաղաքական կուրսի, մարտահրավերների, տարածաշրջանային և համաշխարհային որոշումների ընդունման կենտրոնների նկատմամբ քաղաքականության դրսևորումները:

Վերջին՝ «Ծոցի պատերազմեր. «Մեծ Մերձավոր Արևելքի» իրաքյան սահմանադուռ» գլխում հեղինակը ներկայացնում է Ծոցի երկրների «գործոնը» որպես աշխարհաքաղաքական քարտեզի վրա հետաքրքրություն առաջացնող և աշխարհառազմավարական դերակատարում ստանձնող իրողություն՝ նախ շարադրելով Ծոցի անվանման պատկանելության հարցի շուրջ իր մտորումները, այնուհետև ներկայացնելով Ծոցի պատերազմները, ուսումնասիրելով տարածաշրջանային անվտանգության և տնտեսական կայունության ոլորտում արաբական միապետությունների համատեղ քաղաքականության արդյունքները: Այս գլխում Ա. Գասպարյանն իրավացիորեն նշում է, որ Ծոցի անվանման հարցի պարզաբանումը էական է հատկապես Հայաստանի արտաքին քաղաքականության և տարածաշրջանային երկրների հետ մեր պետության բարիդրացիական հարաբերությունները չարատավորելու տեսանկյունից: Հայաստանի Հանրապետության կողմից այս խնդրահարույց հարցի վերաբերյալ դրական չեզոքության պահպանումն ավելի ճիշտ կլինի և գիտականորեն հիմնավորված, եթե «Պարսից» կամ «Արաբական ծոց» արտահայտությունների փոխարեն պայմանականորեն օգտագործվի «Ծոցի երկրներ» եզրույթը:

Մերձավորարևելյան տարածաշրջանային զարգացումները, այստեղ տեղի ունեցող ռազմական գործողությունները, էթնոդավանական հակամարտությունները, Միջին Արևելքում քրիստոնյաների հանդեպ ճնշումները կարող են ուղղակի և անուղղակի մարտահրավերներ դառնալ Հայաստանի

Հանրապետության անվտանգության համար: Այս համատեքստում Ա. Գասպարյանի վերոհիշյալ անդրադարձն ու Մերձավոր Արևելքում նկատվող նոր իրողությունների ուսումնասիրությունն ու վերհանումը կարևոր ու արդիական են դարձնում տարածաշրջանը ոչ միայն Մերձավոր Արևելքի, այլև Հայաստանի Հանրապետության ու Արցախի Հանրապետության անվտանգության գործոնների դիտարկման տեսանկյունից:

Ա. Գասպարյանը ուսումնասիրում ու ներկայացնում է XX դարի վերջին և XXI դարի սկզբին մերձավորարևելյան զարգացումները տարածաշրջանային և արտատարածաշրջանային դրսևորումների համատեքստում, որոնք հնարավորություն են ընձեռում դիտարկել արձարձված խնդիրները մեկ ամբողջական համակարգում: Մերձավորարևելյան տարածաշրջանային զարգացումների համակողմանի ներկայացումը և իրողությունների համապարփակ շարադրման փորձն ավելի արժեքավոր են դարձնում Ա. Գասպարյանի աշխատությունը ընթերցողների լայն շրջանակների համար:

ՄԱՐԳԻՍ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ